

मैत्रावरुणर्वसिष्ठः। विष्णुः, ४-६ इन्द्राविष्णू। त्रिष्टुप्।

प॒रो मा॒त्रया॒ त॒न्वा वृ॒धान॒ न ते॑ म॒हित्वम॒न्व॑श्च॒वन्ति॑।

उ॒भे ते॑ वि॒द्म रज॑सी पृथि॒व्या वि॒ष्णो दे॒व त्वं प॑र॒मस्य॑ वित्से ॥ ७.०९९.०१

मात्रया परः- परस्ताद्वर्तमानया अपरिमितया। तन्वा। वृधान- वर्धमान। ते- तव। महित्वम्- माहात्म्यम्। न। अन्वश्चवन्ति- अनुव्याप्तुवन्ति। पृथिव्याः- भूम्या आरभ्य। उभे रजसी- भूमिमन्तरिक्षम्। ते- तव। विद्म- जानीमः। देव- द्योतनशील। विष्णो- सर्वव्यापिन्। अन्तर्यामिन्। त्वमेव। परमस्य- तृतीयं नभः। वित्से- जानासि ॥१॥

न ते॑ वि॒ष्णो जा॒यमानो॒ न जा॒तो दे॒व म॒हि॒म्नः प॑र॒मन्त॑माप।

उद॑स्त॒भ्ना नाक॑मृ॒ष्व बृ॒हन्त॑ दा॒ध॒र्था प्रा॒ची क॒कुभ॑ पृथि॒व्याः ॥ ७.०९९.०२

विष्णो- व्यापनशील परमात्मन्। देव- द्योतनशील। जातो जायमानो वा। ते- तव। महिम्नः- माहात्म्यस्य। पारम्- अन्तम्। न। आप- प्राप। ऋष्वम्- दर्शनीयम्। बृहन्तम्- महान्तम्। नाकम्- द्युलोकम्। उदस्तभ्नाः- ऊर्ध्वमधारयः। पृथिव्याः- भूमेः। प्राचीम्- प्राचीनम्। ककुभम्- उत्कृष्टं स्थानम्। दाधर्था- धारितवानसि ॥२॥

इ॒रा॒वती॒ धे॒नुम॑ती॒ हि भू॒तं सू॒यव॑सिनी॒ मनु॑षे द॒श॒स्या।

व्य॑स्त॒भ्ना रोद॑सी वि॒ष्णवे॒ते दा॒ध॒र्था पृथि॒वीम॑भितो॒ मयू॑खैः ॥ ७.०९९.०३

इरावती- अन्नवत्यौ। धेनुमती- गोमत्यौ ज्योतिष्मत्यौ। सूयवसिनी- शोभनयवसे। मनुषे- मनुष्याय। दशस्या- दानशीले। हि- खलु। भूतम्- विष्ण्वनुग्रहेण अभवताम्। विष्णो- व्यापनशील अन्तर्यामिन्। एते- इमे। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। व्यस्तभ्नाः- आधारयः। पृथिवीम्- भूमिम्। अभितः। मयूखैः- स्वकिरणैः। दाधर्था- आधारयः ॥३॥

उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं जनयन्ता सूर्यमुषासमग्निम्।

दासस्य चिद्वृषशिप्रस्य माया जघ्नथुर्नरा पृतनाज्येषु ॥ ७.०९९.०४

यज्ञाय- दानाय । देवपूजायै । सङ्गतिकरणाय । उरुम्- विस्तीर्णम् । लोकम् । चक्रथुः- अकुरुथम् ।
सूर्य- सवितारम् । उषासम्- उदयदेवताम् । अग्निम्- पावकम् । जनयन्ता- सृजन्तौ । वृषशिप्रस्य-
वृषहनोः । दासस्य- उपक्षपयितुः । मायाः- मिथ्याशक्तीः । पृतनाज्येषु- युद्धेषु । नरा- नेतारौ ।
जघ्नथुः- नाशितवन्तौ ॥४॥

इन्द्राविष्णू दृंहिताः शम्बरस्य नव पुरो नवतिं च श्रथिष्टम्।

शतं वर्चिनः सहस्रं च साकं हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान् ॥ ७.०९९.०५

इन्द्राविष्णू । शम्बरस्य- मेघस्य जडप्रतीकस्य । दृंहिताः- दृढीकृतानि । नव नवतिं च- बहूनि ।
पुरः- बन्धनानि । श्रथिष्टम्- अबाधेथाम् । श्रथ हिंसायाम् । शतं सहस्रम्- अनन्तान् । वर्चिनः-
बलिनः । असुरस्य वीरान्- शत्रून् । अप्रति- अप्रतिगतान् । साकम्- युगपदेव । हथः-
नाशितवन्तौ ॥५॥

इयं मनीषा बृहती बृहन्तोरुक्रमा तवसा वर्धयन्ती।

ररे वां स्तोमं विदथेषु विष्णो पिन्वतमिषो वृजनेष्विन्द्र ॥ ७.०९९.०६

इयम्- एषा । मनीषा । बृहती- महती । बृहन्ता- महान्तौ । उरुक्रमा- विस्तीर्णविक्रमौ । तवसा-
बलेन । वर्धयन्ती । विदथेषु- यज्ञेषु । वाम्- युवयोः । स्तोमम्- मन्त्रम् । ररे- यच्छामि । विष्णो-
सर्वव्यापिन् । इन्द्र- ईशनाधिदेवत । इषः- मनीषाः । पिन्वतम्- वर्धयतम् ॥६॥

वषट् ते विष्णवास आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम्।

वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरौ मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७.०९९.०७

शिपिविष्ट- चिद्रश्मभिराविष्ट । अन्तर्यामिन्निति भावः । ते- तुभ्यम् । वषट् । आ कृणोमि । करोमि ।
तत् । मे- मम । हव्यम् । जुषस्व- सेवस्व । सुष्टुतयः- शोभनस्तुतयः । मे- मम । गिरः- वाचः ।
त्वा- त्वाम् । वर्धन्तु । यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥७॥

Dr. Rangraji